

БРАНИЧ

ЛИСТ ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ.

ОРГАН УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА У СРБИЈИ.

Лист излази 1. и 16. сваког месеца.

ЧИТАТЕЉИМА БРАНИЧА

Управни одбор удружења јавних правозаступника у Србији поверио ми је од данас уређивање Бранича.

Променом уредника не мења се и правац листа. Бранич ће и даље бити уређиван као стручан лист за правне и државне науке. У њему ће и даље бити места за свакога који је пријатељ науци, а може му се да ради и путем штампе да покаже шта зна.

У уређивању листа помагаће ме члан одбора г. Никола П. Николић, јавни правозаступник, који ће ме по потреби и заступати.

ЂОРЂЕ А. МЕНАДОВИЋ
јавни правозаступник.

О УРЕЂЕЊУ СУДОВА У СРБИЈИ

РЕФЕРАТ

П. Ј. САВИЋА

секретара министарства правде

Још од времена Монтескијева почеле су се у државама разликовати три власти: законодавна, управна или извршна, и судска. Ја не знам, којој би од ових власти превагу дао: оне су за мене готово подједнако важне. Ја сам у једноме анонимном чланчићу, пре 17 година штампаном у часопису „Правда“¹⁾, у кратко изложио улогу ових власти у сфери

¹⁾ в. у бројевима 8, 9 и 10 тога часописа чланак под насловом „Судови и полиција“.

њихова рада на законима земаљским; али у главном намера ми је била и поглавито сам ударао гласом на то, да се у судским пословима повуче строга граница између радње судске и радње полицијске власти, и да се све оно, што припада суду, остави суду, а све, што је полицијско, полицији.

Сад видим, да је скупштина јавних правозаступника наших решила да тражи изразу теме, која би показала *узроке, са којих су недовољна садања законска наређења о личној безбедности у Србији*, и која би изнела формулисан предлог за законске одредбе у том погледу. Ја нисам намеран на тој теми да радим; ја сам садање законске одредбе о томе предмету истина узгредно, али критички пропратио на другом месту.¹⁾ Толико ћу овде само рећи, да, ма какве законске одредбе доносили, опет оне саме по себи неће вам дати јемства за безбедност, ако не поставите јемство у добром уређењу власти, које законе примењују и извршују, и ако немате озбиљне и јаке контроле над тим властима. Законодавно тело може издавати најбоље законе и изрицати у њима у опште право и правду за свакога држављанина подједнако; али то није доста. Треба неко у поједином појављеном случају то право тачно по закону да изрекне и ту правду савесно да подели. За тај посао, као што је познато, постоје судови, или судска власт, у земљи; а за њом извршна власт, која ће то, што је суд пресудио или наредно, извршити у свему онако, како је пресуђено или наређено. Суд или судска власт је, дакле, та, која чува и примењује признато и израђено право.

Ја држим, да је потребно, да се пре свега познамо са овом важном установом, која већ више од пола века постоји у нашој држави и правду дели, па онда да се запитамо, имамо ли довољно гаранције у њој за одржање законитости у земљи. Ако ми дозволи редакција овога цењеног часописа, ја ћу из закоподавства да изнесем овде један реферат прво о томе, како су наши судови уређивани и кроз какве је

¹⁾ Теорија судских доказа у кривичним делима, у Београду, 1886.

мене њихово уређење пролазило за ово пола века и више, а друго о томе, какви су услови за звање судијско полагаши, и каква су права и дужности судија била некада, а каква сада. Први део реферата пуштам без икаква коментара, а у другом делу, бићу тако слободан, да и своје неке назоре додам

Наравно, да овај чланак или реферат не може бити онако кратак, како би ја желео; јер се не могу тако у кратко приказати све промене, које је једна установа за педесет и више година претрпела; а после тешко је говорити о организацији судова, а не дотаћи се местимице, поред надлежности њихове, још и њихова поступка. Тако дакле, овај ће предмет заузети нешто више места у „Браничу“ него остали чланци. Али, у интересу саме ствари, ја молим да ме уредништво за то извини.

I

Лични састав судова; њихов задатак и поступак.

Овај део реферата, састављен по аутентичним изворима, говориће, у колико је могуће више, оним званичним језиком, какав је био у време, када су поједине уредбе издаване.

Да почнем прво од устава 1835 године. „Правосудије руководиће се и набљудавати по свему Књажеству Србије у име Књаза као и досад.“ — чл. 77. — „Руководство правосудија предаће се судовима, који ће се, по обнародованију ербског закона, у три степена установити. А за сада припада оно: а, окружним судовима; б, великом суду у другом степену као апелацији; и в, совјету државном, који ће одредити једно одјеленије, као судилиште у трећем и последњем степену.“ — чл. 78. — „По свој Србији руководиће се правосудије једнако и по једном закону ербском, који ће се како за грађанске парнице, тако и за кривце и злочинства што скорије јавно и издати и судовима претписати.“ — чл. 79. — „У попечитељству правосудија одредиће државни совјет четири члена државнога совјета, који ће донде док се

www.unilib.rs
У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
·
В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

обштенародни велики суд не устроји, у трећем степену под председатељством попечитеља правосудија судити.“ — чл. 94. —

За овим налазимо једну значајну уредбу од 11. Новембра 1836 године, која прописује дужности војених команданта, исправничества и среских старешина. Да прибележимо овде за сад само оно, што се односи на организацију и поступање судске власти.

Срески старешина вршио је све послове, који исправничеству припадају, с том само разликом, што у парничним делима као примирителан суд дејствује. Овај суд он је држао са два изабрана кмета. Ако која страна на тај суд није пристала, старешина описује тербу и пресуду, на ком опису потписује се он и оба она кмета, и шаље обе стране с описом исправничеству. Ако ли пристану обе стране на примирителни суд, старешина са потписом својим и кметова издаје писмену пресуду обојим странама. Он имаше права, у договору са два кмета, и мање преступе казнити, у колико кривце неби већу казну од 25 штапа заслуживале; а преступнике и злочинце, који би због веће кривце више од 25 штапа заслуживали, шаље исправничеству, са описом њине кривце и мала њиног. Њему није било слободно без присуства два кмета никоме ни о чему судити, а још мање самовољно кога дати туђи, или сам у својој ствари судија бити.

Исправничество се састојало из неколико чланова, једног секретара и неколико писара и практиканата. Једни су чланови били стални, који се никаквим другим делом не занимају, окром дужностима исправничества; а други се мењају, и ови су били одличније среске старешине онога округа, пуковници, потпуковници, мајори, или у округу ових и капетани, које Књаз на то дело определи. Сви су чланови исправничества између себе у исправничеству равни, и ни један није од другог старји; а изван исправничества сваки свој чин носи. Да би се знало, који су при закључењу ког дела заседавали, потписују се они у протоколу заседања, који писати умеју, својеручно, а који не умеју, потписује их секретар. У званичној кореспонденцији потписује се најстарији члан, који се

у заседању деси, и секретар. За најстаријега рачунао се онај, који је у чину најстарији. Кад би се десила два равног чина, један војеног, други статског, претходио је војени.

Маловажнија дела могла су се свршавати у исправничеству и кад су и два, макар и један члан, у заседању; но ако су дела важнија, морали су и један, или ако је могуће, и оба члана од среских старешина, присутни бити. Сваки члан дужан је своје мњење слободно, и без икаквог ограничења давати, и ствар се решавала по савршеном сагласију свију чланова. Ако буду мњења једнако подељена или ако макар и један члан буде другог мњења, то се ствар претставља савету са излагањем свију мњења.

Исправничества су потчињена била непосредно савету, са којим су у свима својим делима непосредно у односу стајала; а преко њих је савет књажеске законе и уредбе и своје заповести слао и обнародовао. А слободно је било исправничеству, или коме његовом члану, по потребама и Књазу писати.

Изузев војене и полицијске послове, исправничество је отпављало сва остала дела унутрашњег правленија, и њему су све остале власти и заводи у округу потчињени били, само не војни команданти и среске старешине.

У криминалним предметима могло је исправничество у два маха по 25 штапа ударити, а више не; но на робију није могло никога осудити; ово је савет могао чинити.

Исправничество је судило и кривице чиновничке. Процедура је оваква: Ако се ко тужи против којег среског старешине, исправничество најпре испита, је ли ова тужба основана, позвавши неколико кметова, ако се поједини људи, или околна села, или поједино село на њега потужи, шта ови говоре. Ако буде тужба основана, исправничество умољава војног команданта, да определи дан, кад ће он моћи у исправничество доћи, и да јавивши тај дан исправничеству и сам у исти дан дође, и оптуженог са собом доведе.

У овом суду председава војни командант, а тужени стоји. Ако се нађе крив срески старешина, то исправничество с пот-

писом војног команданта рапортира течај дела и пресуду своју књажеској канцеларији; ако ли се нађу криви тужитељи, онда се рапортира управителноме савету и то ако је предмет важав, ако ли је маловажнији, онда се учини и сврши пресуда у истом суду. Ако се мњења неби слагала, претставља се предмет књажеској канцеларији. Исто се тако поступа и у случају кад дође тужба и на кога члена исправничества, или на ађутанта и секретара војног команданта.¹⁾

Ако су у пресудама судским подељена мњења чланова савета, онда се у пресуди назначи, који је поименце члан савета које мњење дао.²⁾

Указом од 28. Септембра 1837 год. промењени су називи надлештвима. Тако, исправничество се назвало *магистрат*; управителни совјет — *књажески совјет*; књажеска канцеларија — *придворна канцеларија*.³⁾

Осим магистрата и савета установљено је указом од 28. Септембра 1837 год. још једно судско надлештво, средње између магистрата и савета, које се звало *велики суд*. Том приликом регулисано је судство овако:

Среске старешине са кметовима остали су и даље примирителни суд, и ако се у помирењу не успе, онда парничари иду магистрату на суђење. Ако би која парнична страна незадовољна била са пресудом магистрата, онда је магистрат обе стране са пресудом својом и извештајем слао великом суду. Велики суд, или је потврђивао пресуду магистрата, или је преиначавао и нову изрицао. Незадовољство против пресуде великог суда изјављивало се совјету. У овом случају, велики суд цео ток дела и пред магистратом и пред њим, заједно са излагањем и магистратске и своје пресуде, слао је савету, где се предмет разматрао и решавао. Но и против саветске пресуде дозвољено је било парничарима и самоме Књазу прошењене предати, у коме ће накратко изложити, у каквом је

¹⁾ Зборник закона и уредаба, свеска 30, стр. 134 и следеће.

²⁾ пети зборник стр. 195.

³⁾ пети зборник стр. 213.

предмету и како суђеено, и за што се молиоцу пресуда неправедна види; и на такво прошеније Књаз је, или у присуству свом у савету, или посредством особене комисије, давао предмет разгледати; и ту је онда бивао крај парници.

У кривичним предметима било је овако:

Оне кривце, који заслужују већу казну, него што магистрат *извршити* може, магистрат је слао великоме суду са описом тока дела и са излагањем своје пресуде; ако ли преступник буде заслужио већу казну, него што велики суд може извршити, то је и овај суд слао судску претставку и пресуду магистрата, као и своју судску претставку (ако се при испиту његовом другче дело показало, него што пише у претставци магистратској), и своју пресуду савету, задржав кривце код себе. Савет, ако преступ буде већи, него што би он могао решити казну, као што је н. пр. мртва шиба, вечита робија, смрт, чинио је судску претставку самоме Књазу заједно са пресудом својом, коју је пресуду Књаз, будући је код владаоца милос, или потврдио или умекшао.¹⁾

Указом од 7. Новембра 1837 год. искључене су среске старешине из саучешћа у суђењу и упућени на своје среске послове.²⁾

Тако је било уређено судство пре устава од 1838 год. А по овоме уставу основи за уређење судова постављени су овакви:

Три суда да буду: први у селима, састављен из месних старешина и назван „суд примирителни“; други, као суд првог степена, намештен у свакоме од 17 округа, из којих се Србија састојала; а трећи је апелациони суд у главном месту правителства.

У примирителном суду да буду један председник и два члана, изабрани од месних житеља. У грађанским парницама да суди до 100 гроша; а у кривичним делима до 3 дана затвора и до 10 удараца штапом.

¹⁾ зборник 30. стр. 214.

²⁾ исти зборник стр. 243.

Првостепени суд да се састоји из једног председника и три члана и осталог нижег особља; и да суди грађанске и трговачке парнице и кривична дела.

Апелациони суд да се састоји из једног председника и четири члана; и да се занима искључиво само прегледањем и суђењем предмета и парница, које буду већ суђене биле у суду првог степена.

Израђено, по овим основима, прво уређење (устројеније) судова окружних и апелационог године 1840-те, определило је круг власти првостепеног и апелационог суда и начин њихова поступања.

Првостепени суд у грађанским предметима, а тако исто и у кривичним, судио је оне случајеве, који прелазе круг власти примирителних судова; и његове пресуде расматрао је апелациони суд. У казним предметима, ако казна не прелази бој од 50 штана, или робију од три месеца, пресуде су одма извршиване; а ако прелазе поднашане су по званичној дужности апелационом суду.¹⁾

Апелациони суд је пресуду нижег суда потврђивао или препречавао само по оним доказима, који су већ пред окружним судом били и при суђењу у призрење узети. Али ако нађе, да предмет од окружног суда није довољно исприљен, да сви докази нису dostatочно испитани и оцењени, да прописани ред није набљудаван, да страпе нису довољно и упутно преслушане, — онда враћа предмет нижем суду непресуђен, и препоручује му, да ствар уредно испита и све доказе у призрење узме, па пресуду на ново изрече. Ако би стране у незадовољству нове доказе наводиле опет и у том случају враћао је ствар нижем суду ради извиђања и нове пресуде. Незадовољство се изјављивало или усмено и лично пред апелац. судом, или писменом. Овај суд био је истина коначан, али у грађанским предметима вршило је над његовим суђењем касациону власт понечитељство правосудија. А у кривичним предметима у два случаја подношена је пресуда Књазу на

¹⁾ Збор. I. стр. 182.

помиловање: прво, због величине казни, као што су смрт, вечна и дуготрајућа робија, лишење чина и звања; а друго, где би особита опстојатељства и побуђења саветовала, која би или сам апелац, суд приметно и уважно, или по изложењу и захтевању самога осуђеника уважити требало.¹⁾

Примирителни судови уређени су привремено једним регламаном попечитељства правосудија од 17. Јуна 1839 год., у истим границама, које је устав положио. Додато је само то, да у грађ. предметима, ако би се парничари добровољно помирили и поравнали, примају и потврђују и таква поравњења.²⁾

Уредбом од 9. Септембра 1846 год. (збор. 3 стр. 132) установљен је *врховни суд*, као коначни суд трећег и последњег степена. Састојао се из једнога председника и четири члана, са осталим особљем. Имао је двојаку власт: власт суђења у последњем степену, и власт касације над суђењем апелационог суда.

У казним предметима њему је апелациони суд подносио на разматрање пресуде, које изричу казну смрти, или робије од три године веће, или заточења, или лишења чина и звања; и ове пресуде он је или потврђивао, или преиначавао, или са уништењем делимичним или целим на ново ислеђење и суђење враћао. А сваку своју пресуду, која би садржавала казну смрти, или робију од 6 година дужу, или толико заточења, или лишења чина и звања, он је по дужности подносио преко попечитељства правосуђа Књазу на помиловање.

У грађанским предметима могле су стране против пресуде врховног суда за 15 дана од кад приме пресуду поднети Књазу жалбу или рекуре ради помоћи.

За потпуну седницу овога суда, изскивало се, поред председника, најмање још два члана.

Пошто је установа овога суда сама собом донела измену положаја апелационог суда, то је, на место онога устројства

¹⁾ збор. I. стр. 196.

²⁾ исти збор. стр. 236.

апелац. суда од 1840 год. дошло ново уређење апелац. суда уредбом од 1. Нов. 1846 (зб. 3 стр. 148). По овоме апелациони суд био је суд другог степена са онолико исто особља, колико је и дотле имао; но за потпуну седницу изискивало се, поред председника, или његова заступника, најмање још два члана.

У казним предметима оне пресуде апелац. суда, које су гласиле на мање казне, него што се морају слати врховном суду, биле су извршне. Но ако би апелац. суд оптуженога за невина огласио, а он је првостепеном пресудом ма на колику казну осуђен био, онда је пресуду своју морао у сваком случају и суду врховном на разматрање поднети.

У грађанским предметима пресуда апелац. суда, по правилу, извршна је. А где закон допушта парничару да може жалбу и врховном суду поднети, парничару је остављено 8 дана рока од пријема апелационе пресуде, да жалбу изјави код првостепеног суда.

Како овај један апелац. суд није био кадар да посвршује сва дела, која предањ долазе, то је установљено 23. Септембра 1847 год. (зб. 4 стр. 99) још једно одељење апелационог суда, или боље рећи још један апелациони суд. Јер по уредби од 9. Октобра 1849 год. (зб. 4 стр. 120) подељена им је надлежност по територији, и радили су независно једно од другог, на дотадашњем апелац. суду, који се звао I одељење, принала су дела из округа: крашког, пожаревачког, смедеревског, београдског, где се и суд вар. Београда подразумевао, ваљевског, шабачког и подринског; а новоустановљеном, које се звало II одељење, из округа: ужичког, чачанског, рудничког, крагујевачког, јагодинског, Ћупријског, крушевачког, алексиначког, гургусовачког (садањег *књажевачког*) и приоречког.

Ми смо из досадањег прегледа видели трагове кабинетске правде из ранијег доба; а сада наплазимо на праву кабинетску правду.

Тако по указу од 7. Новембра 1850 год. (зб. 5 стр. 297) установљено је у књажеској канцеларији једно одељење пра-

восудно; а по указу од 3. Августа 1851 год. (зб. 6 стр. 42) установљено је оделење судбно. Ово оделење примало је тужбе против суђења судова, и по њима изискивало акта од судова ради разматрања свију парничних, кривичних и пунилских предмета, који би се Књазу подносили, или би судовима с упутством повраћани били; издавало је нужне циркуларе и упуства судовима по тим предметима; и саопштавало судовима књажеска решења по парничним, кривичним и пунилским делима.

И тако касациона власт врховнога суда дошла је у неизвесност, или као што се онда говорило „у недоумјеније“. С тога је одма покренуто питање о томе, у коме ће случају врховни суд књажеске примедбе, на његову пресуду учињене, примити као обавезне, да ли одма код првог или другог касирања његове пресуде; и на ово је 17. Октобра 1851 год. (зб. 6 стр. 53) следовало решење: „Кад би Књаз у једној већ једанпут рекуррираној парници, поводом повторене жалбе незадовољне стране и по други пут пресуду врховнога суда касирао, онда ће примедбе, које врховном суду том приликом против исте пресуде његове учињене буду, имати свакако за њега обавезну силу, и по томе, он ће дужан бити на основу истих примедба у делу те парнице нову своју последњу пресуду изрећи, и такву парничним странама доставити.“

Дакле имали смо четири степена судова: првостепени, апелациони, врховни и управни или књажески, назван кабинетски суд. Може се мислити, колико је година ваљало чекати парничару, док му парница кроз све те инстанције прође и сврши се!

Такво стање правосудства трајало је код нас до 1855 год. Те године, уредбом од 28. Децембра (зб. 7 стр. 104), која почиње са оваквом мотивацијом: „увјеривши се, да би цјели судопроизводства, а и потреби народа сходније било, да се касациона власт, коју је до сада Књаз упражњавао, са врховним судом соједини, нашли смо за нужно касациону власт на врховни суд пренети, и тако истом суду, поред досадашње његове суђења власти и касациону власт придодати,“ — опре-

дељено је устројство врховног и касационог суда. Он се састојао из једног председника, једног подпредседника, и 8 чланова са осталим особљем. Радио је у два одељења; у једноме је председавао председник, а у другоме подпредседник. За пуноважну седницу одељења изискивало се најмање три члана и председник. Овај суд имао је двојаку власт: *суђење* и *касирање*. По кругу суђења расматрао је и решавао у трећем и последњем степену све спорне и неспорне предмете у оним случајима, у којима би против пресуде или решења апелац. суда, по постојећем закону, још једном последњем позиву на виши суд места било. По кругу касирања уништавао је пресуде и решења апелац. суда у спорним предметима, у свима оним случајима, у којима би нижи судови или суштаствене форме, које су за вођење парнице прописане, повредили, или би изискиване каквоће у лицима, која у парницама дејствују, из вида изгубили, па било да су ти предмети њему, као последњој судској инстанцији, или као највишој касационој власти, подлежали. Тако је исто у подобним случајима поступао и у неспорним предметима.

У казним предметима, по кругу суђења као трећи и последњи суд, расматрао је и решавао само у том случају, ако би апелациони суд кривца или на смртну казну, или заточење, дуже од три године дана, или на шибу већу од три пута на место, или на лишење звања, или најзад на низвргнуће на нижи степен звања, осудио; па ако би и сам кривца на смртну казну, или на робију, или заточење дуже од шест година дана, или на шибу већу од шест пута на место, или на лишење чина или звања, или на низвргнуће на нижи степен, осудио: то је у таквом случају своју пресуду заједно са осталим актима, путем понечитељства правосуђа Књазу на помиловање подносио, придодав том приликом у извештају своме такође и опстојателства, ако би каквих било, која би кривцу па умекшање казни служити могла. По кругу касационе власти, у оним случајима, у којима би он по овоме устројству коначни суд био, касац. суд најпре је на то мотрио, да ли је кривични предмет довољно исцрпљен, да ли су сви до-

кази достаточо испитани и уважени, да ли је прописани ред испуњен или није; па ако у томе какав недостатак примети, он је пресуду како апелационог тако и првостепеног суда касирао. Напротив пак у оним случајима, у којима он по устројству овоме не би био коначни суд, него би то био или првостепени или апелац. суд, он је изречене пресуде, из горепомнутих недостатака само тек онда могао касирати, ако би оптужени или његов заступник уништај пресуде захтевао.

У особитим случајима држао је он и *опште седнице*, у којима су председник, подпредседник и свију осам чланова заседавали; али за пуноважну седницу изискивало се најмање 6 чланова и председник. У општој седници само је председник или подпредседник могао да председава, а од чланова нико. Општа седница решавала је питања о сукобу између грађанских и полицијских судова због надлежности; питања о томе, да ли ће се од законодавне власти тумачење каквога закона искати; и оне предмете, о којима би, због особите важности њихове, једно или друго оделење налазило, да их треба предузети и решити у општој седници.

(Наставиће се.)

БАШТИНА И СВОЈИНА

или

КОЛЕКТИВИЗАМ И ИНДИВИДУАЛИЗАМ КОД СРБА

Написао

Мата Радосављевић

(НАСТАВАК)

А. Општа (природн) својства баштине и својине

И баштина и својина јесу појмови о имовини, с тога и баштина и својина имају пре свега својих општих својстава која стварају и сачињавају само имовинску власт у опште (а не облик имовински ни разлике међу облицима). Како ова својства потичу из природе имовинске власти у опште, то више или мање она припадају свакој имовини, ма у ком се облику она појавила. Без ових својстава појам о имовини немогућ је.

1. Тврдоћа.

„И сви хрисовуљи и простагме што јест коме учинило царство ми, и што ће коме учинити, и тези *баштине* да су *тврде*.“ (Душ. зак. чл. 88.)

„Властела и властеличићи који се обретају у држави царства ми, Срби и Грци, што јест коме дало царство ми у баштину и у хрисовуљи, и држе до сијегази сабора, *баштине* да су *тврде*.“ (Душ. зак. чл. 40.)

Баштине су дакле *тврде*. Под тврдоћом треба разумети надорганско својство имовине, а не физичко својство земље. Овим својством не само да се утврђује власт имовинска на извесна добра, већ се ова власт у друштву људском осигурава и ујамчава, њоме се у исто доба искључују други чланови друштва од власти на извесна добра, дакле одређују и регулишу се имовински односи у опште. Ово се нарочито види из тога што се својство тврдоће распада:

„Да њест вољан господин цар ни госпођа царица никоме *узети* баштине по сили, ни *кушити* ни *заменити*.“ (Душ. зак. члан 7.)

Даље право баштино је: „*неотемљемо*“, „*непоколеблимо*“, „*непоговорно*“, „*неразоримо*“, „*непотаковено*“ и т. д.¹⁾

Кад би претресли све старе споменике, без сумње да би нашли јошт које овима сродно својство; но за нас је доста и оволико, јер свима овим и оваквим својствима само се утврђује власт имовинска у опште, а све се своди на једно и исто, на својство *тврдоће*.

2. Слобода.

„И све *баштине* да су *слободне* (од свију работа и поданака царства ми) разве да дају соћ и војску да војују по закону.“ (Душ. зак. чл. 39.)

Под слободом треба разумети самосталност и независност имовинске власти. Имовинске власти на неки предмет могу такође да буду разне, и да се на разне начине међу собом суситичу и исплићу.²⁾

¹⁾ Види *стара српска писма*, Гласник XXIV стр. 247, 252, 265, Гласник XXVII тр. 294.

²⁾ Примере оваквих компликација даје нам нарочито феудализам.

Баштина и својина јесу појмови самосталне и независне имовине. — „Од свију работа и поданака царства ми,“ карактерише искључно феудално доба. — Но баштине су имале још и извесних обвеза спрам свога племена и народа, давале су *соф* и *војску*. А својина? —

3. *Право природног располагања т. ј. употребе добара за производњу и живот човеков.*

Чл. 73 Пољичког статута каже нам за баштину: „онај који ју држи има ју радовати и уживати и о њој живети; да није подобно да ју камо страћи ни обрати.“

Ово својство припада како баштини тако и својини па и свакој имовини у опште, јер производња и живот човеков и јесу управо целъ сваке имовине. Као што нам Пољички статут посве јасно каже, овамо не спада *отуђивање* имовине.¹⁾

Тврдоћа, слобода и употреба добара за производњу и живот човеков јесу општа својства имовине, она сачињавају имовинску власт у опште; без тих својстава појам имовине немогућ је, и имовина не би имала никаква смисла ни цели. Ова својства припадају свакој имовини сљедствено и баштини и својини.²⁾ Но при изучавању ових својстава треба бити одвећ обазрив, јер се она врло лако бркају са својствима друге категорије (особеним). Тако н. пр. многи мисле да својство *слободе* за собом вуче својство *отуђивости*, што је посве погрешно, јер под слободом треба разумети баштинину самосталност и независност и ништа друго. Отуђивост је особено својство имовинско, оно није својствено свакој имовини. Имовински појмови се у друштву појављују много раније него продаја и куп, дакле чак и у оно доба кад о отуђивању јошт не може ни речи бити. Отуђивост није имовини природно својство у ономе смислу као што се то обично мисли, оно је природно само извесним облицима имовинским (н. пр. својини), а појам имовине могућ је и без овога свој-

¹⁾ *Отуђивање* спада у ред особених својстава, оно припада *својини*.

²⁾ Да и својини припадају ова својства јасно нам каже §. 211 грађ. зак. „Све ствари, добра и права, која Србину припадају, јесу његова својина или сопственост, које ће рећи, да је сваки Србин савршени господар од својих добара, тако да је он властан, ова по својој вољи уживати, с њима по вољи располагати, и свакога отуда искључити, наравно по пропису закона.“ — Но *располагати* треба овде разумети у ширем смислу речи, дакле, осим природног располагања, јошт и располагање у смислу отуђивања, и располагање тестаментарно, што су особена својства својине.

ства; шта више у историји налазимо облика неутуђиве имовине (н. пр. баштину).

По општим својствима баштина и својина слажу се међу собом, јер и једно и друго јесте појам о имовини. Но ово нам овако изгледа само на први поглед и у главном, а дубљим и потањим испитивањем и у овоме погледу налазимо већ знатних разлика, особито између баштине и својине. Баштина носи у себи карактер *племенитине* т. ј. оне средине у којој је постала и из које се развила, а својина је ове атрибуте посве изгубила. Својина се управо као природни имовински појам дегенерисала и накардила услед особених својстава својих нарочито пак својства *отуђивости*. Ово својство је допринело те је својина као имовина постала непостојана, непоуздана, превртљива, пушта и разуздана.

Већином сви они који се занимају историјским постанком и развојем имовине, губе обично из вида, да се при своме испитивању увек крећу у неком извесном уређеном и развијеном друштву, и да је појам о имовини земље старији од својине па и од баштине. Овај појам налазимо већ и у племену. Земља је пре свега *племенитина* т. ј. имовина и тековина племенска; тек после тога и доцније уступљена је она са извесним обвезама породицама за вечна времена (*баштина*); а кад се појам о имовини земље посве дегенерисао и накардио, онда се тек претворио у пушту и разуздану *својину*, т. ј. имовину без икаквих обвеза спрам свога племена и народа. За појам имовине нужна је пре свега крв људска, јер су племена најпре земље освојила и заузела; тек после тога могла су их обрађивати, а у исто доба мачем у руци су их бранила. Стране елементе у својој средини нису ни трпела, још мање пак да су овима имовину земље у својим границама дозвољавала. На том основу странцима бејаше у Србији забрањена имовина непокретних добара све до берлинског уговора. За имати имовинска права на земљу потребно је било бити члан племена, борити се уз и поред свога племена. Тек проливањем крви задобијала се имовинска права на земљу, а није било довољно земљу само куповати. Чак и баштина била је неутуђива (неслободна по модерним појмовима), јер је племену неопходно нужно било да има верних и једнокрвних чланова, који ће се за самосталност и независност племенску борити. У старо доба право имовине скопчано беше са дужношћу војевања: „све баштине да дају војску, да војују по закону.“ Овоме напротив за појам сво-

јине не захтева се бити члан племена, не захтева се ни кап крви људске; захтевају се само *паре*. Штета што диктаторима берлинског уговора није на памет пало да стране непокретности у Србији ослободе и од порезе („све баштине да дају соћ“), као што су знала њихова браћа у турско доба, да ослободе своје грађане, који живљаху и рађаху по Турској, од разних данака и пореза, обвеза која је владала и за српски народ све до најновијих времена. Данас је у Србији дозвољена и странцима непокретна имовина, и то на основу некаквог реципроцитета, и некаквих модерних и културних појмова о имовини, као да може бити речи о реципроцитету међу народима који не стоје на једнаком степену економног савршенства. У оваквом случају за неразвијенији народ реципроцитет је прост исмеј, а доводи га у крајњу зависност и потчињеност. Ни једном Србину не може на памет пасти да непокретна добра по страном свету купује, јер Србија је за капитализам јошт посве нова и неисцрпљена земља, и капитали овде носе сразмерно велики доходак; док је напротив природно богатство и изобиље српске земље а и велики доходак што га капитали у Србији доносе, велики мамац за странце. Модерни законотворци, поборници и обожаваоци својине, у толиком су степену љубитељи равноправности(?), да чак и дивљацима, који можда и немају појма о имовини, дозвољавају својину у својој држави, па и својим надничарима дају право да подижу палате и купују снахилуке, право које је посве илузорно и прост исмеј.

Према овоме баштина јошт носи у себи *друштвени* и *народни* карактер; у срањењу срам својине она почива у народним и племенским оковима. Својина напротив установа је *космополитске* природе; она се не слаже са начелом *народности* у економној науци. Својина је слободна (пуста и разуздана) као тица на грани, само што многи ловци на њу циљају, а у неким су земљама већ и читаву хајку против ње подигли.

Што се тиче постојанства т. ј. степена тврдоће имовинске власти, ваља нам приметити, да је имовинска власт код баштине много тврђа и поузданија него ли код својине. Баштина је стална и чврста, предмети имовине (куће, земље и т. д.) остају вечно у власти породице. Својина је одвећ непостојана и непоуздана, јер је клизаве природе; предмети имовине овде радо мењају господаре. О каквом постојанству и каквој чврстоћи може ли бити речи при данашњој економној

борби? — Данашња економна слобода, то је пусто поље економне борбе, где се капитали боре и кољу међу собом. Како су капитали по моћи својој различни, то у тој борби слабији морају да подлегну, па или посве пропадну и са лица земног изчезну, или их већи и моћнији гутају и прождиру. Својина је разуздана и самовољна, она више воли богаташке дворове него сиротињске колибе. Да су модерни законотворци испитали мало боље својство тврдоће код својине, они би се уверили, да својина једна другу једе и прождире, т. ј. да модерна економна слобода подрива и разорава основе данашњег друштвеног уређења; јер таман кад се модерни имовински односи потпуно развију, онда се јасно види, како се капитали нагомилавају и сливају код појединаца, а маса народа остаје без својине. Према природи модерних имовинских појмова и односа, процес модерне производње, то је процес експроприације народних маса, претварање самосталних произвођача у најамничаре. Тиме се подрива данашња друштвена зграда, јер се стварају и нагомилавају елементи антагонске природе (надничари и капиталисте).¹⁾ Главна карактеристика баштине јесте *имовинска сталност и тврдоћа*, а главна карактеристика својине *имовинска разузданост и прождрљивост*. Својина је појам посве дегенерисане имовине; њоме се не постизава оно што се од имовине у опште хоће.

(НАСТАВИТЕ СЕ.)

МЕЂУНАРОДНО ЖЕЛЕЗНИЧКО ПРАВО У ВРЕМЕ РАТА

од

ЛОРЕНЦА СТАЈНА

(СВРШЕТАК)

Б — Право неутралних железница с погледом на њихов товар.

Право неутралних железница, што се тиче њиховог саобраћајног материјала а без обзира на товар њихов, изгледа доста јасно према ономе, што смо до сад казали, али питање о товару возова и вагона неутралних железница, које су ушле у територију једне од ратујућих страна, изгледа много компликованије.

¹⁾ Сваки организам, па следствено и друштвени, прима у себе и апсорбира антагонске силе и елементе само до неког извесног степена.

Под товаром једнога воза или вагона у смислу поморскога права, ми разумемо све оно, што железница преноси, али не за своју потребу, као н. пр. камени угаљ, но све оно што железница према товарном листу (Frachtbrief) има да пренесе на одређено место.

Овај товар се може састојати из предмета за општу употребу, као предмета трговине и из предмета ратних или *ратне контрабанде*.

Кад питање о ратној контрабанди упоредимо са оним разликовањем, које смо раније навели између државних и приватних железница, онда држимо да можемо усвојити принцип по коме воз или вагон приватне железнице једне од ратујућих страна, кад се увати у ратној контрабанди *губи своју особину приватне својине* према оружаном сили противниковој и може бити конфискован као год и воз или вагон државне железнице. Ако је пренос предузет својевољно, онда је то очевидно учињено на свој сопствени ризик; ако ли је предузет по наредби државне власти, онда му остаје право да тражи накнаду штете; али природа његовога права с погледом на противника остаје једна иста; због транспорта ратне контрабанде возови приватне железнице ратујуће стране имају се сматрати као пљачка за непријатеља.

Али, ако саобраћајни материјал припада *неутралној сили*, онда је питање да ли општи принцип неутралности саобраћајног материјала даје право преносити ратну контрабанду ван граница територије ратујућих страна или другим речима да ли карактер неутралног саобраћајног материјала садржи у себи и имунитет свакога товара без разлике.

Према аналогiji поморскога права главно је питање у томе, да ли се општи принцип по коме „застава покрива товар“, може применити и на саобраћајни материјал неутралних возова, који уђу у територију једне од ратујућих страна.

Очевидно је, према аналогiji поморскога права, да код железница и њиховог саобраћајног материјала, натпис на вагонима, који обележава њихову народност, треба да заузме место заставе и да документи преноса, што их влаковођа носи собом (Frachtbrief) значе оно исто, што и документа и возни листови код лађа.

Осим тога познато је, да за железничке пруге не постоји принцип апсолутне европске неутралности, који би био усвојен као правило међународнога права, а тај принцип међутим постоји за неке извесне морске путове и канале.

У сваком случају поморско ратно право не може се применити на железнице. Јер лађа, кад остави пристаниште, улази у море, које не припада ни једној држави, док међутим саобраћајни железнички материјал налази се увек или у неутралној територији или у територији једне од ратујућих страна. Лађа је, дакле, за време свога путовања по мору, по нужди подложена законима оне државе, којој припада, јер иначе за њу неби било никаквог права. а то баш и значи опште позната реченица „свака лађа је део своје државне територије.“ Међутим кад се изближе промотри прави значај те реченице, онда излази, да ова идентичност лађе са територијом којој припада, значи само то, да јој је држава поверила један део јурисдикције и полиције над екипажом; у свима другим односима лађа је у истом положају, као и свака друга покретност. Свака страна ствар део је територије своје државе у опште; само је лађама на мору због њиховог материјалног раздвајања од своје полиције дат нарочити организам и јурисдикција. И тако је у сваком међународном праву усвојено, да су екипаж и ствари на лађи подложене власти капетановој; а ствари, које се налазе на чврстој земљи подложене су надлежности и јурисдикцији оне полиције, где се налазе. У ову категорију ствари треба уврстити и стране возове и вагоне. Последица је тога, да лађа на мору пошто не припада ни једној територији, њена полиција и јурисдикција треба да чини део јурисдикције и полиције њенога државног земљишта; док међутим страна ствар — овде неутрални саобраћајни материјал — стоји под надлежношћу јурисдикције и полиције оне територије, коју пролази, само, разуме се, својина ствари остаје недирнута. Она ратујућа страна, која заузме земљиште противниково, за цело време окупације сматра се као наследник свога противника у свима правима јурисдикције и полиције, бар што се тиче ратних средстава. Па како реч „ратна контрабанда“ не значи никад ништа друго до ратна средства у стању преноса, то отуда излази, да су ратна средства, кад их преноси неутрална железница подложена јурисдикцији и полицији оне *територије*, у коју су пренета или јурисдикцији и полицији оне ратујуће стране, која ту територију заузме. Чим, дакле, који воз или вагон неутралне железнице преноси ратна средства ван граица своје земље у земље једне од ратујућих страна, он је одма подложен ратној јурисдикцији и полицији оне ратујуће стране, која га заузме.

Тај факт, што неутрална железница припада са свим

трећој држави, не може ни у колико изменити право на њен товар. Чак и у време мира свака држава има ово право полиције над товаром воза, као н. пр. у случајима епидемије, у случајима преноса експлозивних материја и т. д. Па кад је и у мирно време сваки товар влака подложен наредбама полиције оне државе, у коју је воз ушао, онда не значамо за што се име „ратне контрабанде“ не би могло применити и на недовољен товар неутралних железница.

Принцип поморскога права да застава покрива товар, не може се, дакле, применити на саобраћајни материјал неутралних железница; или враћајући се на оно, што смо напред казали, принцип неутралности саобраћајног материјала не *распростире се и на товар његов*. Ратна средства су контрабанда ратна и у возовима и вагонима неутралних железница.

Ми знамо врло добро да су последице овога правила врло озбиљне. Држимо да овде није нужно испитивати, шта треба сматрати као контрабанду. Ограничићемо се само на то, да кажемо, да један део од онога, што се под овом речи разуме, долази у контрабанду; то су ствари, које су по природи својој одређене да служе за само ратовање оружане силе. Други део, што не служи непосредно за битку, но му треба неки специјални посао, па да постане средство битке, никад неће бити стално одређен и ограничен; за сада му се само репресалијама могу одредити границе у сваком појављеном случају. За наше специјално питање доста је констатовати, да су последице за товар неутралнога воза увек једне исте, чим се нека ствар има сматрати као ратна контрабанда, па било да се она тако има сматрати по својој природи, било по одредељују ратујуће стране. Формулишући у најкраћим потезима ове последице, ми мислимо да можемо завршити наше излагање.

Прва је последица да ратујућа страна има увек *право надзора* (Search) над товаром, па ма и неутралне железнице, и то не само у својој територији, него и у свима деловима територије противникове, коју је оружаном силом заузела. Само велика важност функције неутралних железница захтева, да се овај надзор, кад му има места, врши савесно и на онај начин, који би најмање реметио правилан ток неутралних железница и непрекидност возова.

Ми мислимо да *званично ипломбирање* вагона неутралне железнице, не даје им право да се ослободе надзора, јер би на тај начин систем ипломбирања могао учинити илузорним

свако ратно право наспрам неутралних железница и злоупотребе би разориле свако и најнужније и најрационалније право.

Друга последица зависи од решења питања, да ли возови или бар вагони неутралне железнице, која је уваћена у ратној контрабанди, могу бити заузети као пљачка. Овде треба правити разлику. Неутрални *воз* као целина, која чини део организма општега саобраћаја међу народима, не треба да је подложен праву конфискације; али *вагони* натоварени ратном контрабандом морају се сматрати као пљачка и могу бити конфисковани. Овај губитак неколико вагона изгледа међутим као недовољна санкција према опасности, што је таква злоупотреба неутралности возова неутралних железница собом носи. Опасност у повреди неутралности лежи не само за ратујуће стране већ и за остварење опште европске неутралности, на којој почива саобраћај међу народима, кад неке силе ратују. Ми мислимо шта више, да само заузеће неутралних вагона, ухваћених у ратној контрабанди, није довољно да спречи једну практику, која би могла на крају крајева да компромитира општи принцип неутралности саобраћајног материјала неутралних железница. Строго поштовање железничке неутралности изискује много јачу и опипљивију гаранцију, разуме се, без повреде међународне функције возова. Право би било, да се у овом случају сопственик неутралне железнице, па била то држава или приватно друштво, чији је воз уваћен да руши општу неутралност, која је за њега привилегија, да се казни јаком *новчаном казном*, која може изнети толико, колико и вредност самога воза, или да се нарочитом наредбом објави, да ће свака неутрална железница, ухваћена у ратној контрабанди, на територији ратничке стране, бити стављена *ван граница опште неутралности*. Овака би казна била довољна да спречи рушење неутралности и ратну контрабанду, а међутим неби реметила међународни саобраћај који почива на радњи неутралних железница.

У сваком случају мора се дозволити ратујућим странама да над свима неутралним возовима који пролазе њине територије или територије, које су оне окупирале, врше *надзор* који сматрају да је нужан, било среством једног чиновника или официра, било на други који начин. Само тај надзор не треба да ремети, без јаких узрока, ред и возњу неутралних возова.

ГРИЖА САВЕСТИ КОД КРИВАЦА

КРИМИНАЛНА И СТАТИСТИЧКА СТУДИЈА

Написао

Х. ФЕРИ

ПРЕВЕО С ФРАНЦУСКОГ

М. М. Ж.

(НАСТАВАК)

Има други један посредни доказ за потпуно отсуство гриже савести; то је изјава многих осуђеника да у апсани налазе угодан и пријатан стан.

Ми смо приметили да осуђеници у свом обичном говору називају апсану „кућом“. Н. вели за Миланску апсану: „о мој мали Милано, о срећна кућа“. Између свију осуђеника, које сам испитивао, нашао сам само њих осам, који су ми искрено изјавили да им је становање у апсани непријатно и тешко; 51 налазаше да је у апсани врло угодно, други је не налазише непријатном, а некима се баш тамо допадало. Ево како последњи одговарају: „Не осећам никакво зло, налазим се врло добро.“ — „Овде сам као код своје куће.“ — Један ми допов рече: „Шта ме се тиче, ја сам да не може бити боље, миран сам и сасвим безбрижан.“ Н: „никад нисам био тако добро као у апсани, никад нисам спавао тако мирним сном.“

Све ове изјаве утврђују опсервације Томсонове и Ломброзове. Томсон вели: „Ја сам видео зликовце који тако дубоко и мирно спавају, као поштени и невини људи, који се код своје куће у потпуном спокојству одмарају.“¹⁾ Ломброзо у својој књизи: *Кривац* наводи осуђеничку песму, у којој се овако хвали апсана: „Апсано, моја мила и срећна апсано, ти си мој живот, како ја волим да у теби станујем, проклет да је онај, који о теби зло говори, који мисли да се у апсани свако спокојство изгуби. Само се овде налазе браћа и пријатељи, овде се налази новаца, весели мир, овде се добро једе.“²⁾

Ово отсуство тужног сећања за учињену кривицу најзад се помеша са *равнодушношћу сирам броја претриљених*

1) Thomson, Psychology of Criminals. Стр. 26.

2) Lombroso, L'homme coupable. Стр. 602.

осуда; ова је равнодушност код најокорелијих зликоваца знак не само правог упропашћења моралног осећања, но још и оног себичног осећања, које се састоји у размишљању о последицама кривичних дела.

Неки од осуђеника које сам проматрао, показали су да, поред ове равнодушности, још и презиру све што се догодило. Тако Н. на питање да ли је први пут осуђен, одговори ми: „Још више пута — не сећам се баш колико пута.“ Он се гласно смеје набрајајући ми више својих поврата. Н. ми рече смејући се: „Не опомињем се више добро, но морао сам бити осуђен десет или дванаест пута.“ Н: „Апели су ме петнаест или шеснаест пута, не сећам се баш управо.“ Многи други исто тако одговарају.

Најзад посредни доказ одсуства сваке гриже савести, знак који врло лако у очи пада, састоји се и у следећем факту: Тривац који не осећа никакву грижу савести, не сажаљује никада иоложај своје жртве: он јој се шта више смеје, или је беди. Један судски кроничар примећује, да на десет допова, девет најмање, називају разбојницима или варалицама оне, које су покрали, опљачкали. Међ онима које сам ја проматрао Н. на моје питање: зар покрадена лица немадоше ништа више у џеповима? одговори ми: „Тада ја рекох да су то допови.“ Н. у сваку одбрану рече, да тринаестогодишња девојчица, коју је он обешчистио, „већ је служила другим лицима.“ Н. узвикну на моје питање: „Не знам ништа, али онај ко а сам убио, био је већ велики допов.“ Н: „Испразнио сам ништољ на онога кога сам презирао, његова ме смрт није много узнемирила, што ми се није допало то је, што му је и коњ угнуо.“ Исто је тако било са тровачем Дери, који клеветаше своје жртве, наводећи, да је младић кога је отровао, умр'о услед болести проузрокованих прекомерним алкохолним пићем, и да је мати отрованог напустила била кућу са својим љубазником.

Канделе причаше ладно разна разбојништва, која је починио; он рече свештенику, који га поучаваше да се с Богом измири: „да он никад није видео код својих жртава кад им душа Богу иде.“ Трило, пред девојком коју је отровао, рече: „Ево те несрећне и зле девојке, која се сама отровала, да би мене оставила у неприлици.“ Шомбер је дошао властима и овако говорио: „Тамо, у оном амбару ја сам угушио моју жену; она ми беше досадна и ја се хтедох курталисати те бабускере.“

Ако сада пређемо на непосредне доказе отсуства сваке гриже савести код кривца, ми налазимо као први знак: задовољство за учињено дело или незадовољство што оно није потпуно извршено. Ролан је испразнио своју пушку на једнога од својих пријатеља, на видећи да овај није умр'о, он је узвикнуо: „Он још није мртав, треба да га довршим.“ Он и успе да га сасвим убије; буде ухваћен и кад су га у апсану водили изговорио је: „Задовољан сам што сам ово учинио, сада ми могу главу отсећи.“

Супружници Буке пуцаше на једног судију; кад су ухваћени они обоје изразише да им је најжалије што га нису убили, но да се ни за то не брину, јер и ако су промашили, они су потпуно веровали да ће то довршити њихов син који у то доба беше у апсу за друге кривице. Рењо је доведен пред суд за убиство своје кћери и њеног љубазника. Он тврђаше да ако би се то имало и опет почети, он би то поново учинио. Лемер пошто је убио своју маћеху, изјавио је да је задовољан што се тако осветио, само му је жао што није и свога оца убио, а и на то се био решио. Пред истражним судијом он понови, „да је задовољан што је убио ту жену.“ Буше и Леклер осуђени на смрт за убиство, показаше привидну грижу савести; али кад остадоше усамљени неколико тренутака пре извршења смртне пресуде, Буше рече свом другу: „Што ћемо сада да умремо, то је што смо много веровали речима Рабеа, да смо га убили ми неби били овде.“ Криво им беше што још једно убиство нису извршили. Ф.... дознав од судије да љубазница, коју је ранио, није умрла, овако се изрази: „Да је ова жена умрла, изгледа ми, да би ја могао бити осуђен на смрт, а тада би само био задовољан.“ Рено испитиван о својој кривици говораше: „Велика је несрећа што га нисам убио, јер само мртви не могу доћи да пред судом сведоче. Ако би се то имало опет почети ја се не би задржао на таким ситницама.“ Данијел, младић од 22 године, дознав у току парнице да његова жртва имађаше 1500 динара, за шта ни он, ни саучесник му нису пре знали, узвикну: „Ја сам лепо рекао Шопену, да се мени не допада да убијем човека за 80 динара.“¹⁾ Неки извештај Волпи, који је убио љубазника своје кћери, рече стражарима који га пратише: „Задовољан сам, нисам промашио. Шта ми могу? Да ме осуде на вечну казну, то ми је све једно, ја имам од при-

1) Despines, Psychologie naturelle, II, 343, 345, 600, 604, 210.

лике још десет година да живим, бар ћу мирно то време провести, и нећу имати потребе да идем и просим парче хлеба.“¹⁾ Брисоније пред судом за убиство, рече поротницима: „Ја би био готов да то опет учиним да нисам успео; извршио сам свој план и задовољен сам.“²⁾

Месеца Октобра 1883 год. у једној апсани у Риму затвореник удари ножем свог друга; кад су га разоружали, он је узвикнуо: „Вежите ме, убите ме, то ми је сасвим све једно. Криво ми је само што нож није био шиљат, јер би га убио.“

Војник Бело, осуђен на смрт флорентинским војним судом за то што је ранио једног свог старешину, рече онима који су били близу њега: „Да сам га бар убио.“

(Свршиће се)

ИЗ СУДНИЦЕ

XXIV

ЈЕДНА ОДЛУКА ОПШТЕ СЕДНИЦЕ КАСАЦ. СУДА

коју ће добро бити да проуме и знаду и судије и власти, које са приватницима поједине уговоре о набавкама закључују, а у исто време, да се види и како се извесни прописи законски о уговорима и јавним лицитацијама могу разумети.

Држави нашој требала је извесна количина цигаља за зидање касарне у Књажевцу. За набавку те цигље држана је јавна лицитација и на одржаној лицитацији остане набавка цигаља на Сими Ђ. С.... трговцу, са ценом по 24 динара од сваке хиљаде. И ту набавку одобри по свршеној лицитацији после неког времена и г. министар војни. Но Сима одрекне се те набавке пре него ју г. министар војни одобри и тако је држава преко својих органа морала на ново држати лицитацију за набавку речених цигаља, па на тој другој лицитацији испадне цена цигљама скупља од прве лицитације, те тако држава на тој другој лицитацији буде оштећена са 8:0 динара, т. ј. толико је више морала платити но што је Сима на првој лицитацији обећао да ће набавку извршити.

Држава тужи Симу за ову оштету.

¹⁾ Revue des prisons, Bulletin, 288.

²⁾ Carmignani, Leçons sur: la peine de mort, Pise, 1873, стр. 138.

Тужени одговарајући на тужбу не признаје држави право на штету. Јер, вели, при подизању јавних грађевина понуде не вреде ако понуђач не положи прописну кауцију, према закону о подизању јавних грађевина, што он — тужени — није учинио, већ је просто дошао и понудио дивизији набавку цигаља, коју је понуду дивизијар одмах и примио, а он је трећег дана по примљеној понуди отишао дивизијару и понуду одрекао, што је било на 22 дана пре, но што је г. министар војни донео решење по овој ствари; према томе, дакле, он се није обвезао да ову набавку цигаља изврши, као што нема ни уговора никаквог између њега и државе, па с тога ако и има у томе какве штете, он није за њу одговоран.

У потврду својих навода поднео је суду и свој акт од 19. Јуна, дати дивизији, којим је одмах одрекао понуду пре одобрења г. министра војног и да се по чл. 13 лицитац. услова има начинити и писмени уговор за ову лиферацију одмах после лицитације, што овде није учињено.

Према овоме први суд узме :

„да је тужени Сима поднетим писменом од 19. Јуна, што и тужилачка страна не одриче, доказао, да је он понуђену набавку одрекао 19. Јуна 1886 г. дакле после три дана од дана држате прве лицитације, а одобрење г. министра војног следовало је 25. Јула исте године, дакле, после месец и више дана од одказа, а чл. 31 закона о подизању јавних грађевина, као и тач. 2 услова за набавку цигаља, прописано је да ова набавка вреди тек онда, пошто је г. министар војни одобри, који прописује у колико пуноправно вреди за тужилачку толико и за тужену страну, чега овде нема, јер није ни постојала понуда туженога кад је одобрење г. министра следовало; даље, према чл. 27 зак. о подизању јавних грађевина тражи се, да је лицитант примајући се набавке цигаља положио прописну кауцију што овде није учињено, а кад тај услов није испуњен, онда се не може узети ни да је била озбиљна понуда туженога као уговорача или лиферанта; и даље, кад је предвиђено, да се има начинити писмени уговор, па да тек онда ова лицитација вреди, чега такође није било, онда на основу §. 541 грађ. зак. мора се узети, да овде није никакав уговор ни постојао, нити је тужени Сима одговоран за какву штету, кад је својим уговором није учинио, већ да се држава има од овога тражења као од недоказаног одбити, па зато и пресуди: да се држава српска од тражења одбије и да накнади туженоме Сими плаћене таксе и трошкове.“

Но по незадовољству државног правобраниоца апелациони суд нађе :

„1, да је тужилачка страча полнетим условима од 28. Марта 1886 на које се је и тужени 16. Јуна 1886 г. пописао и које је услове и г. министар војни 25. Јуна 1886 одобрио, као пуноважном и јавном исправом по §. 178 грађ. суд. пост. доказала, да се тужени Сима по истим условима обвезао издати држави 500.000 цигаља са ценом по 24 динара од сваке хиљаде, а ако то не би издао, да је држава власна набавку цигаља дати другоме предузимачу на штету његову (тако гласи тач. 9 и 13 поменутих услова).

„2, да се тужени по гласу његове изјаве од 19. Јуна 1886 год. дате дивизијару, одрекао ове набавке цигаља и тиме од своје стране нарушио уговор, те је услед тога по тач. 9 и 13 услова наступио случај, да је држава набавку цигаља морала уступити другоме предузимачу по цени од 25.70 дин. од хиљаде а узроком туженога оштетила се на свакој хиљади по 1.70 дин. што свега износи фактичке штете за државу 850 дин. за коју је штету тужени по §. 800 грађ. зак. и одговоран, кад није испунио уговор онако, како се истим обвезао — §. 547 зак. грађ. па се на накнаду ове штете и осудити има са интересом од дана тужбе; а

„3, да је неуместан навод туженога, као да за њ нема овде ни уговора, ни обавезе, по томе, што се је он истог одмах одрекао, јер на њему стоји обавеза од дана подписа његовог на услове, да ће обавезу испунити, ако одобри г. министар излицитираву цену, те по томе он се исте не може одрећи кад хоће, пошто сам тај факт — одобрење министрово — није условљено у његову корист, већ у корист државе, и пошто се не може узети, да његова обвеза почиње тек од дана одобрења понуде, јер ако би се тако разумело, као што тужени у своју корист тумачи, онда би се свака понуда од стране лифераната осујетити могла, што би противно било самој природи закљученог уговора.

„Тако исто не може туженоме хаснити ни то, што он није при примању понуде положио прописану кауцију, јер ова кауција служи једино за сигурност држави у случају неиспуњења уговора, од стране туженога, а ни за шта друго, те тако му је и овај навод неуместан.

„Па зато, нашав из ових разлога да прва пресуда није на закону основана апелациони је суд преиначи и пресуди: да тужени Сима плати држави 850 динара накнаде и парничне трошкове.“

По жалби туженога дође ствар и пред касациони суд, и овај нађе, да горња пресуда апел. суда не одговара закону, јер

„По §. 800 грађ. законика за штету одговара учинилац њен, било да је ова учињена на имању, правима или личности.

„У овоме спору, држава оснива своје право на условима о набавци и преносу цигаља у Књажевац, који су обележени у писмену

названом „услови“ од 28. Марта 1885. г. на коме се тужени Сима као лицитант написао да пригаје издати одређену количину цигаља по 24 динара од хиљаде.

„Но како је тач. 2 речених „услова“ постављено ограничење односно важности уговора и његовог извршења, а на име; да ова лицитација важи за предузимача тек онда, кад г. министар војни исту одобри, и лицитанту се то саопшти: то је апелациони суд погрешно, што је по поменутих „условима“ узео за пуноважну обавезу жалиоца Симе, као уговорача, јер до год неби министар одобрио лицитацију и жалиоцу саопштио нема уговора свршеног према §. 531, 541, и 547 грађ. закона.

„И кад се даље изјавом жалиоца Симе под 19. Јуна 1886 г. коју је он предао команданту дивизије, доказује по §. 187 грађ. суд. пост.: да је жалиоц одустао од поменутих „услова“ и набавке цигаља и пре него је следовало одобрење г. министра војног, јер је ово било тек под 25. Јула 1886 г. то онда уговор набавке између државе и жалиоца Симе није ни закључен према наведеном §. 531 и 642 грађ. законика а кад тога нема, онда држава ма да би и доказала да је и колику штету претрпела не може је од туженога потраживати,“ — па са наведених разлога поништи пресуду апел. суда и позове га да по примедбама даље поступи.

Но апелациони суд не прими ове примедбе III одељења касац. суда поднев оваке противразлоге:

„По гласу поднетих услова од стране тужилачке државе од 28. Марта 1886 г. које је тужени Сима 16. Јуна 1886 написао, и које је г. министар војни 25. Јуна 1886 г. одобрио, тужени се Сима обвезао издати држави 500.000 цигаља по 24 динара хиљаду.

„Од ове своје обвезе тужени Сима као надметач не може се ослободити дотле, док не би министар лицитацију поништио, јер према јасном пропису чл. 34 и 47 закона о војним набавкама и лицитацијама, чим се погодба — услови — подишну, обвезна је погодба за надметача и пре решења г. министра о одобрењу или не одобрењу исте погодбе.

„Уговори оваке природе, другче се и не могу закључивати, нити у оваком случају може бити разлога да подписани услови не везују надметача док министар лицитацију не одобри као што то касациони суд у примедбама својим наводи; а нема разлога једно по томе, што о томе наведени закон изрично каже, да је погодба за надметача обвезна и пре одобрења министровог, а друго и по томе, што сам тај факт — одобрење — министрово у овом случају не може ни у корист надметача већ у корист државе.

„Према овоме прописи §. §. 531, 541, 547 и 642 грађ. закона не

дају разлога за мишлење касац. суда, као што се то у примедбама наводи, већ ови законски прописи иду у прилог пресуде апел. суда, која и сматра, да је уговор закључен и да треба да се испуни; а нарочито позивање касац. суда на §. 541 реченог законика, не може да послужи за разлог у овоме случају с тога, што се уговарајуће стране нису ни сложиле на особени писмени уговор, те да би имало места разлогу да обвеза вреди од дана подписа уговора.“

Касациони суд у својој ошитој седници 19. Августа 1887 г. Бр. 2683 огласи, да горње примедбе III одељења не стоје, а пресуда апел. суда да је основана на закону.

М. Дамјановић.

В Е С Н И К

Народна скупштина. — Указом Његовог Величанства Краља од 21 пр. м. сазива се редовна народна скупштина за 1887-у годину на дан 15 ов. м. у Београду. У идућем броју известићемо читаоце који ће пројекти бити поднесени скупштини на решење по свима струкама државне управе.

* * *

Правозаступнички испит. — Г. Никола Стевановић, окружни начелник у пензији, полагао је 21. прошлог месеца правозаступнички испит. Председник испитне комисије био је г. Арон Нинчић, судија Касационог Суда, (питао из грађанског законика), а чланови су били г.г. Миливој Прајзовић, судија Касационог Суда, (питао из казненог законика и закона о пороти), А. Пеливановић, судија Апелационог Суда, (питао из законика о поступку судском у грађанским парницама), И. Јагодић, судија Апелационог Суда, (питао из закона о поступку судском у кривичним делима), и Милан С. Мостић, јавни правозаступник, који је испитао кандидата из законика трговачког, закона о стецинском поступку и дао му писмени задатак.

На питања из грађанског законика, из законика о поступку судском у кривичним делима, а нарочито на питања из трговачког и закона о стецинском поступку давао је г. кандидат неопредељене одговоре; на питања из осталих предмета одговарао је добро, а добро је решио и писмени задатак.

Од главнијих питања имамо да прибележимо ова: Шта је трговање? — Има ли уговора на срећу који се могу сматрати као трговачки уговори? — У чему се састоји менична способност? — Кад је муж прималац, а жена издавалац менице, вреди ли женина обвеза као жиранта без мужевља одобрења? — Кад је један поверилац пи-

табулицао кућу дужника за обезбеђење својега примања, а други ставио забрану на кирију исте куће, који је од њих двојице пречџ у наплати из кирије у случају стецишта над имовином дужника?

Која су доказна средства по нашем грађ. поступку? — Како се деле исправе? — Све о заклетвама по грађ. поступку.

Шта је стицај? — Шта је продужени злочин? — Шта је поврат? — Како се разликује разбојништво од крађе?

Може ли имати доказну силу протокол ислеђујуће власти, кад су саслушању оптуженика присутни били грађани, које за то није изабрао општински одбор (§. 28 крив. пост.)? — Је ли исправа потпуни доказ по кривичноме поступку?

На који се начин прибавља својина? — На колико начина може се учинити завештање? — Кад се завештањем оставља жени имање у наслеђе, може ли муж бити сведок на томе завештању? — Кад страни поданик има имање у Србији, на који начин може да изјави последњу вољу односно тога имања?

Најзад имамо да прибележимо и питање из закона о правозаступницима, које је г. кандидату дао г. Мостић: могу ли пензионари бити и јавни правозаступници? — Г. кандидат одговорио је: да по закону не могу бити пензионари уједно и јавни правозаступници.

Писмени задатак био је овај:

Поверитељ Аксентије Аксентијевић тужи надлежном суду свога дужника Благоја Благојевића, трговца, и тражи да суд осуди Благоја, да му плати 2500 дин. колико му дугује од зајма. Неимајући никаква доказа о овоме своме примању, поверилац у тужби понуди главну заклетву туженоме, за доказ да му је 2500 дин. позајмио. На рочишту се поверилац и дужник наравнају: да дужник плати повериоцу 2250 дин. од дана поравнања па за три месеца, и да за безбедност ових 2250 дин. прими на себе јемствену обвезност, дакле да јамчи, дужников брат Видоје Благојевић, који је тога ради предстао суду на исто рочиште и јемства се пред судом примио. То рочиште било је 1. Маја 1886 год. а 7. Септембра ове год. суд трговачки отвори над Благојевом имаовином стечај. Поверилац Аксентије пријави на време у Благојеву масу горње потраживање, и за доказ поднесе протокол равнања.

Редовним и правилним стецишћним поступањем постане извршно решење стец. суда, по коме се са имаовине презадуженог Благоја диже стечај услед постигнутог принудног равнања, које се састоји у томе: да презадужени све тражбине свију својих поверилаца, па и Аксентијеву, исплати само са 50% и то у року од 2 месеца, од дана скинутог стечаја.

Аксентије је у своје време изјавио свој непристанак на такво принудно равнање, па је благовремено поднео надлежном вишем суду и жалбу, која је остала безуспешна, и најзад се, као што је мало час речено, онакво принудно равнање коначно уважи.

После овога поверилац Аксентије предстане г. кандидату, као јавном правозаступнику, тражећи да га заступа, и да му ону другу половину примања наплати судским путем од јемца, који му је за безбедност целог примања пред судом и јамчио. У тој жељи Аксентије преда г. кандидату први протокол поравнања, који је био приложен уз пријаву у масу, и решење степ. суда о принудном равнању из кога се види, да Аксентије није пристајао на принудно равнање, па према томе да има права тражити наплату од јемца, који је баш за то и јемчио.

Према изложеном тражи се, да г. кандидат изнесе на писмено мишлење:

- а) Имали Аксентије права да тражи наплату и оне друге половине?
- б) Ако нема, по основу којих законских прописа?
- в) Ако има, онда се тражи, да г. кандидат направи тужбу, у којој ће требати да изложи основ по коме тражи, заједно са нужним доказима. —

Г. кандидат решио је тај задатак овако:

Нема Аксентије права на ово тражење, јер принудним равнањем по стечајној маси презадуженог Благоја престала је обвеза овог као главног дужника, а кад је ова престала онда је престала и јемчева по §. 837 грађ. зак. као споредна. —

По свршеном испиту г. председник јавно је саопштио одлуку испитне комисије: да је г. кандидат на усмена питања слабије одговарао, али пошто је добро решио писмени задатак, комисија је нашла, да је у опште узевши испит *добро* положио.

Овај опширнији извештај од досадањих донели смо по одлуци управног одбора: да „Бранич“ доноси у колико је могуће опширне извештаје са правозаступничких испита.

Тако ћемо и у будуће чинити, а на надлежном месту учинили смо кораке да нам се редовно саопштавају дани испита.

ВЛАСНИК:

Удружење јавних правозаступн. у Србији.

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:

ЂОРЂЕ А. МЕНАДОВИЋ

ЈАВНИ ПРАВОЗАСТУПНИК